

musea, voordrachten, tooneelvoorstellingen en concerten, sport- en spelterreinen. Openbare vergaderzalen.

11. Uitgebreide zorg voor openbare gezondheid. Openbare ziekenhuizen, badhuizen, zweminrichtingen, waschrichtingen en zoo noodig waschhuizen. Openbare slachthuizen, ook voor kleine gemeenten. Geneeskundige verzorging voor onvermogens, met vrije artskeuze. Gemeentelijke wijkverpleging. Tandheelkundige klinieken. Stichtingen ter huisvesting van weezen en halfweezen, buitenechtelijke kinderen, ouden van dagen en dakloozen, doorgangshuizen voor ongehuwde moeders. Kosthuizen voor ongehuwde mannen en vrouwen.

12. Zorg voor moeders en kinderen door: cursussen in kinderverzorging, kraamvrouwenklinieken, gemeentelijke kraamverzorging en huishoudenverzorging. Voorlichtingsbureaux voor jonge moeders. Zoogpremies. Melkkeukens. Gemeentelijke kleinkinderbewaarplaatsen (crèches) en gemeentelijk toezicht op particuliere inrichtingen. Vrouwelijke beambten bij de zedenpolitie.

13. Overbrenging der armenzorg in rechtstreeksch gemeentebeheer met opheffing der zelfstandige burgerlijke armbesturen. Zoolang dit nog niet geschied is, arbeiders-vertegenwoordigers in de armbesturen.

14. Beperking van het aantal drankvergunningen en verloven. Drankvrije wijken.

15. Afschaffing der bepalingen uit de politieverordeningen, die de vrijheid van betooging, vergadering en drukpers belemmeren.

16. Gemeentelijke deelneming aan de rijkswerkloozenverzekering. Openbare arbeidsbemiddeling. Productieve werkverschaffing.

17. Samenwerking van gemeenten ter totstandbrenging van wat buiten het bereik ligt van afzonderlijke gemeenten (b.v. waterleiding, gasfabriek, gezondheidsdienst, vakonderwijs, kosteloze rechtsbijstand, enz.). Gezamenlijke inkoop van materialen, die voor gemeentediensten noodig zijn.

Verkiezingsprogram.

Met de verkiezingen van 1918 wordt een nieuw tijdperk in de politieke ontwikkeling van Nederland geopend.

Reeds thans stelt de Wereldoorlog problemen, die de politiek van elk land zullen beheerschen, tot zij eene oplossing hebben gevonden, die den Wereldvrede en de vrije ontwikkeling der volkeren verzekert.

Internationale ontwapening en verplicht scheidsgerechtigke beslechting van alle geschillen tusschen de Staten, voorheen vrome wenschen, zijn de meest dringende politieke vragen geworden, nu de oorlog geene der strijdende partijen tot de beslissende overwinning, maar alleen naar den ondergang bleek te voeren.

De *grootkapitalistische groepen*, die de banken, de exploitatie der koloniën, de voor den uitvoer werkende grootbedrijven, de internationale scheepvaartondernemingen en de oorlogsindustrieën in handen hebben, dreven in alle landen de regeeringen den weg der *steeds toenemende bewapening* op, aan welks einde de massamoord der millioenen en het *bankroet van Europa* staat. *Dezen groepen de macht over de regeeringen te ontnemen, is de eerste voorwaarde voor een politiek van vrede, menscheijkheid en vooruitgang.*

Organisatie der volkeren om zich de economische ontwikkeling door het recht in plaats van door het geweld mogelijk te maken — *organisatie van het bedrijf* in elk land, om dit aan de overmacht dier imperialistische groepen te onttrekken — ziet daar de eerste eischen, die de oorlog ook aan ons volk stelt.

Het proces van verdringing of opzuiging van het klein- door het grootbedrijf, reeds vóór den oorlog aan den gang, ging gedurende den oorlog met reuzenschreden verder. Meer en meer wordt door de *concentratie der bedrijven* elke concurrentie onmogelijk gemaakt en ontwikkelt zich het *kapitalistisch monopolie, waaraan zoowel verbruikers als arbeiders zijn overgeleverd*. De sociale tegenstellingen werden verscherpt, niet slechts tusschen kapitaal en arbeid, maar ook binnen de burgerlijke klassen zelve, waar zich de druk van het monopolie der groote ondernemingen eveneens doet gevoelen. Maar met de toenemende concentratie van een bedrijf wordt

niet alleen de noodzakelijkheid, doch ook de mogelijkheid, om het onder maatschappelijk beheer te brengen, grooter. Zoowel het belang der verbruikers bij de laagst mogelijke prijzen als dat der arbeiders bij *vrijheid van beweging* en goede arbeidsvoorwaarden eischt, dat, waar zich het particulier monopolie vertoont, dit wordt omgezet in een publiek monopolie onder leiding van den Staat en onder controle des volks.

Tegenover dit streven staat dat der machtige groepen van het grootkapitaal. Terwijl zij eischen, dat de Staat het particuliere grootbedrijf zal steunen, zoowel in het moederland als in de koloniën, verzetten zij zich bij voorbaat tegen de exploitatie dier bedrijven van staatswege. *Het wordt meer en meer de vraag, of de Staat het grootkapitaal, dan of het grootkapitaal den Staat zal beheerschen.*

De Nederlandsche arbeiders, die tot heden de S.D.A.P. steunden in haar strijd voor sociale wetgeving en algemeen kiesrecht, zullen dit nieuw verworven politieke wapen thans hebben te keeren vóór alles tegen de *betrekkelijk kleine, maar oppermachtige groep van grootkapitalisten, die meer en meer het gansche economische bestaan van ons volk in handen nemen.* Een Parlement, door het algemeen kiesrecht gekozen, is hiervoor gevaarlijk; vandaar de stelselmatige campagne ter ondermijning van het aanzien en de beteekenis der Tweede Kamer door den meest brutalen vertegenwoordiger van het groot-scheepvaartkapitaal in de Kamer begonnen en door een deel der pers voortgezet. Hiertegenover past van de zijde der arbeiders en van allen, die de groeiende overmacht dezer gevaarlijke groep niet wenschen te bevorderen, *versterking der sociaaldemocratische Kamergroep* met bekwame, op economisch gebied ervaren leden van Partij en moderne vakbeweging.

Terwijl de sociaaldemocratie werkt aan de voltooiing van *Staatspensioen, Sociale Verzekering en Arbeidswetgeving*, aan de invoering van het algemeen vrouwenkiesrecht en de *onverzwakte verdediging der arbeidende klasse tegen elke aanranding*, zal zij met allen, die in de aangeduide richting willen werken, voor het belang der gemeenschap tegen dat der grootkapitalisten op de bres moeten staan. Niet slechts verdedigend, maar ook aanvallend en vooral opbouwend, door mede te werken aan de *organiseering der maatschappij* voor de volvoering der taak, die haar bij toenemende nationaliseering van het bedrijfsleven wordt opgedragen.

Hiermede is het algemeene streven der sociaaldemocratische politiek voor de naaste toekomst aangeduid. Het beteekent een verder oprukken van het socialistische proletariaat naar de verovering der Staatsmacht. Het is een stap verder van de politiek naar de economie, van het opkomen voor arbeidersbelangen naar de organisatie der maatschappij, van de democratie naar het socialisme.

Tot heden dwong de politieke situatie de Partij haar politiek program met behulp der liberalen te verwezenlijken. *In dit nieuwe tijdperk maakt zij zich los uit deze verhouding en ontmoet zij als haar meest verklaarde tegenstander eene maatschappelijke groep, waarvan de vrij-liberalen de meest zuivere politieke uitdrukking zijn.* Tusschen deze twee uitersten zal voortaan de grensscheiding in den politieken strijd gezocht moeten worden.

Het evenredig kiesrecht sluit herstemmingen uit; zelfstandig kan en zal de Partij den strijd voor haar eigen program voeren. Voor voortzetting van den ouden antithese-strijd bestaat harerzijds geen reden, nu het algemeen kiesrecht veroverd en in zake den schoolstrijd een grondslag voor bevrediging is gelegd, *waarop zij loyaal wenscht voort te bouwen tot verheffing der volksschool.* Tevergeefs heeft de Partij gepoogd met de rechterzijde een compromis aan te gaan op den grondslag van: invoering der Invaliditeits-, Raden- en Ziektewet van Talma en daarnaast afzonderlijke regeling van het Ouderdomspensioen. Deze poging is afgestuit op de *weigering der rechterzijde het premievrije pensioen voor ouden van dagen te erkennen.* Op dit punt is dus de Partij gedwongen tot voortzetting van den ouden strijd. Zij roept hiervoor den steun der kiezers in, opdat een *overweldigende meerderheid vóór het staatspensioen* aan elk verder dralen en strijden over deze noodzakelijke hervorming voor goed een einde make.

Of in hoeverre de thans *verouderde antithese-politiek* zal plaats maken voor eene *groepeering van democratische elementen* van rechts en links tegenover het grootkapitalistische streven, kan eerst door en na de verkiezingen blijken. Daar-

van zal voornamelijk de verhouding der Partij tot de andere groepen afhangen.

De vraag, of de Partij dan bereid zal zijn, *deel te nemen aan eene burgerlijke regering*, is dan ook thans evenmin voor beantwoording vatbaar. Het Zwolsche congres nam te dien opzichte een besluit, geldend voor de situatie van 1913. De Partij heeft geen aanleiding die beslissing te betreuren, al sluit zij niet het oog voor de bezwaren van een extra-parlementair ministerie, uit een dergelijk besluit voortvloeiend.

Voor geheel andere politieke verhoudingen, zooals thans mogelijk zijn, bevat de Zwolsche resolutie geen uitspraak. Wel blijven hare overwegingen van kracht, dat voor de deelneming der Partij aan eene burgerlijke regering een voldoende waarborg voor de verwezenlijking der actueele hoofdpunten van haar verkiezingsprogramma in Kamer en volk moet aanwezig zijn en dat zij daardoor niet in hare vrijheid van uiting en beweging als *socialistische arbeiderspartij* mag worden belemmerd.

Deze vraag is dus geene principieele en de mogelijkheid van deelneming aan eene burgerlijke regering niet uitgesloten. Zoolang evenwel niet blijkt, of er met andere politieke groepen overeenstemming is te verkrijgen omtrent een regeeringsprogramma, dat de actueele hoofdpunten van dit Verkiezingsprogramma aanvaardt en omtrent de voorwaarden tot samenwerking, is zij voor geene nadere beantwoording vatbaar.

Het Congres der Partij nam de mogelijkheid aan, dat de politieke verhoudingen en de uitslag der verkiezingen deelneming aan eene burgerlijke regering gewenscht kunnen maken. Het verklaarde zich hiertoe slechts bereid, als met de burgerlijke partijen of groepen op vast accoord kan worden samengewerkt, zoodat voldoende waarborg voor de verwezenlijking van een aantal nader vast te stellen punten bestaat en de vrijheid der Partij als socialistische organisatie in geen opzicht beperkt wordt. Het droeg het Partijbestuur op, als na de verkiezingen een aanbod wordt gedaan, om deel te nemen aan de Regeering, een buitengewoon congres of een referendum daarover te laten beslissen.

Het is onder deze algemeene gezichtspunten, dat de Partij het volgend programma voor de verkiezingen van 1918 heeft vastgesteld:

Buitenlandsche politiek. Steun aan elke ernstige poging om een algemeenen duurzamen vrede te bevorderen door deelneming aan elke doelmatige internationale actie tot stichting van eene internationale rechtsorde en internationale ontwapening.

Verzet tegen elke poging om op den oorlog met de wapenen na sluiting van den vrede een ekonomischen strijd te doen volgen.

Afschaffing van de geheime diplomatie en openbaarmaking van alle verdragen. Controle van de volksvertegenwoordiging op de buitenlandsche politiek.

Koloniën. Grondlegging — economisch en politiek — van een volledig zelfstandig volksbestaan der volkeren, die de koloniën bewonen, waaronder wordt verstaan het krachtig bevorderen der volksontwikkeling, de uitbouw van het gemeentelijk en gewestelijk zelfbestuur der inlandsche maatschappij, het betrekken der inlandsche bevolking in alle bestuursorganisaties, waar dit mogelijk is.

Bevordering der inheemsche nijverheid door staatscrediet en technisch onderwijs. Staatsexploitatie van de delfstoffen.

Gouvernementsexploitatie der waterkrachten tot opwekking van elektrische energie.

Militarisme en landsverdediging. Handhaving voor den duur van den oorlog van het standpunt neergelegd in de Arnhemsche resolutie 1915, n.l. dat het belang van de Nederlandsche arbeidersklasse, samenvallende met dat van de geheele natie, de handhaving van de onzijdigheid en onafhankelijkheid des lands met alle beschikbare middelen gebiedt.

Verzet tegen alle uitbreiding van het militarisme in binnenland en koloniën.

Binnenlandsche politiek. Volledige uitbouw der democratische staatsinstellingen, in de eerste plaats door invoering van algemeen vrouwenkiesrecht.

Evenredige vertegenwoordiging voor de verkiezingen der Eerste Kamer.

Onderwijs. Bij de wettelijke uitwerking van art. 192 der Grondwet worde geëischt:

De gemeentebesturen worden verplicht tot inrichting van voorbereidend onderwijs; leerplicht voor de lagere school gedurende acht jaar en voor voortgezet onderwijs gedurende twee jaar; het voortgezet onderwijs worde gegeven gedurende den arbeidstijd; kosteloosheid van dit onderwijs.

Lichamelijke zorg voor het schoolkind.

Afzonderlijk onderwijs voor de kinderen, die wegens ziels- of lichaamsgebreken, of uit maatschappelijke oorzaak niet in staat zijn geregeld en met vrucht het gewone onderwijs te volgen.

Grondige verbetering van de opleiding en de financieele positie der onderwijzers; invoering van de democratische schoolorganisatie; een zelfstandig schooltoezicht.

Instelling van een ministerie van Onderwijs.

Arbeidswetgeving. Het in overeenstemming brengen van de bepalingen der Arbeidswet in zake bescherming van kinderen en jeugdige personen met het onderwijsprogram; verbod van arbeid van kinderen beneden veertienjarigen leeftijd.

Invoering van een wettelijk vastgestelden 10-urigen arbeidsdag met overgangsbepalingen tot den 8-urigen.

Krachtige bestrijding van de huisindustrie.

Sociale verzekering. Krachtige en spoedige uitbreiding der sociale verzekering, met herziening der wetten-Talma, in den volgenden zin:

Staatspensionering voor allen, die het noodig hebben, op 60-jarigen leeftijd, met aanmerkelijke verhooging van het pensioenbedrag.

Verplichte ziekteverzekering voor alle arbeiders met volledige geneeskundige behandeling; invaliditeitsverzekering, aansluitende bij de staatspensionering; een en ander met behulp van den Staat en met zoo groot mogelijk invloed der arbeiders op het beheer.

Uitbreiding der ongevallenverzekering tot alle loontrekkenden, ook voor beroepsziekten en beroeps-invaliditeit.

Moederschapszorg.

Spoedige invoering bij de wet van een Algemeen Mijnwerkersfonds.

Rechtstoestand der ambtenaren. Wettelijke regeling van den rechtstoestand der ambtenaren in dienst van den Staat, die provinciën en de gemeenten.

Woningvraagstuk. Wettelijke maatregelen, die de gemeenten verplichten en in staat stellen spoedige voldoende aanvulling van den woningvoorraad te verzekeren, en een stelselmatige en spoedige vervanging van krotwoningen door goede woningen waarborgen. Voor zoover de economische positie der huurders dit noodig maakt, aanvaarde men het stelsel van verhuring beneden kostprijs.

Drankbestrijding. Bestrijding van het alcoholisme, o.a. door invoering van eene wet op Plaatselijke Keuze.

Economische maatregelen. Blijvende organisatie op het gebied der levensmiddelen-voorziening met handhaving, voor zoover noodig, van het distributiestelsel gedurende den overgangstijd na den oorlog.

Krachtige bevordering der ontwikkeling van de economische hulpbronnen van het land. Overbrenging van de voldoende geconcentreerde bedrijven in overheidsbeheer.

Uitbreiding van het grondbezit der openbare lichamen. Overheidsbeheer van drooggelegde gronden.

Directe onteigening door den Staat van gronden, wier productie-vermogen door verbeterde afwatering of ontginning belangrijk kan worden opgevoerd.

Staats- of gemeentelijke exploitatie van op deze gronden te stichten landbouwbedrijven en van de noodige inrichtingen tot verwerking der producten.

Krachtig doorgevoerde ruilverkaveling.

Staatsaanleg en -exploitatie van bosschen op voor landbouwcultuur minder geschikte gronden.

Ontginning der delfstoffen uitsluitend door den Staat.

Onteigening van gronden, ook voor openbare werken en voor stadsuitbreiding, tegen de gebruikswaarde.

Financiën. Spoedige aflossing der crisisschuld door buitengewone heffingen van de vermogens. In afwachting van deze regeling, bestendinging der Verdedigingsbelastingen, behoudens eene wijziging in de wet op de Verdedigingsbelasting II, waarbij de grens van f 1200 voor de belastbaarheid sterk worde opgevoerd.

De Grondbelasting worde naar de verkoopwaarde geheven.

Progressie in de Vermogensbelasting. Versterking der progressie in de Inkomstenbelasting.

Herziening der Successiebelasting in de richting van het Engelsche stelsel der boedelbelasting, met het bestaande recht van de verkrijgingen als aanvulling.

Vrijstelling van de inkomens beneden f 800 per jaar van de betaling van alle directe belastingen naar het inkomen.

Belasting van de goederen in de doode hand.

Organisatie in openbaar beheer van bedrijven, die op concentratie zijn aangewezen, ook ter versterking der Rijksmiddelen; dit laatste evenwel onder voorwaarde, dat levensbehoeften niet worden belast.

Herziening der financieele verhouding tusschen Rijk en gemeenten. Uitbreiding van gemeentelijk belastinggebied. Gemeentelijke opcenten op de dividend- en tantiëmebelasting. Vrijheid der gemeenten bij de regeling der progressie in de gemeentelijke inkomstenbelasting. Bijzondere belasting van uitwonende grondeigenaars.